

FAHİM BEY VE BİZ ROMANINDA KİŞİ VE MEKÂN ÜZERİNE ÇÖZÜMLEME

FAHİM BEY VE BİZ ANALYZE ON THE PERSON AND THE PLACE

Gamze ÜNSAL TOPÇU

Arş.Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı, g.unsal@hotmail.com.tr,
Bitlis/Türkiye

ÖZET

Abdülhak Şinasi Hisar (1887–1963); Cumhuriyet dönemi yazarlarındadır. İlk önceleri İleri gazetesinde yazmaya başlayan Hisar, daha sonra çeşitli dergilerde eleştiri, deneme ve şiirler yazmış ayrıca roman, biyografi ve hatıra gibi farklı türlerde eserleri ile kendini kabul ettirmiştir. “Fahim Bey ve Biz” adlı eser ilk olarak 1941 yılında yayımlanmış ve eser 1942 yılında CHP tarafından verilen “Sanat Mükâfâtı”nda üçüncülük kazanmıştır. Bu eser birçok yazar ve eleştirmen tarafından modern Türk romanını temsil eden örneklerden birisi sayılmıştır. Bu çalışmada eserin roman tekniği açısından kişi ve mekân üzerine bir çözümleme yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Abdülhak Şinasi Hisar, Fahim Bey ve Biz, Kişi ve Mekan.

ABSTRACT

Abdülhak Şinasi Hisar (1887-1963); Republican period writers. His first was to write in the İleri newspaper and later he wrote criticism, essays and poems in various journals and also accepted himself with his works in different genres such as novels, biographies and memorabilia. Fahim Bey and Biz "was first published in 1941 and the work won the third place in" Art Rewards "given by the CHP in 1942. This work has been regarded by many writers and critics as one of the representative examples of the modern Turkish novel. In this study, an analysis on the person and the space was tried to be done in terms of the novel technique of the work.

Key words: Abdülhak Şinasi Hisar, Fahim Bey ve Biz, Person and Place.

1.GİRİŞ

Cumhuriyet döneminde yazılmış olan romanların büyük bir çoğunluğu sosyal hayatı anlatmıştır. Hisar, kendi hatıralarından yola çıkarak yazdığını söylediği bu romanda bireyin içe dönük dünyasını anlatmıştır. Yazarın, hayal gücü ve yazma yeteneğiyle gerçek dünyaya benzetilen bu kurmaca dünyanın asıl ilgi odağı kişidir. Yazar vermek istediği mesajı bu kişi ile verecektir. Kurmaca olan bu dünya, onunla bir anlam ve işlev kazanır. Roman 22 bölümden oluşmuş, her bölüme içerisinde anlatılan konuyu tamamlayan başlıklar atılmıştır. Hisar, romana ‘Bir Ölüm Haberi’ adını verdiği ve Fahim Bey’in hayata veda ettiğini anlatan bir bölümle başlamış, zamanı sondan geriye doğru bir kronoloji şeklinde sıralamıştır. Fahim Bey ve Biz ’in gerçek dünyada var olan bir karakteri anlatmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Romanın ilk bölümlerinden itibaren Fahim Bey’in nasıl bir kişilikte olduğu verilmiş, ilerleyen bölümlerde ise anlatılan bu kişilik üzerinden olayların seyri somutlaştırılmıştır. Fahim Bey’in karşılaştığı durumlara verdiği tepkiler ve davranışlar ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

2. KİŞİ ÇÖZÜMLEMESİ

Fahim Bey, “Orta yapılı, orta yaşlı, teni kehribar gibi sarımtırak, dudaklarının üstünü kaplayan muntazam kesilmiş sert ve koyu siyah bıyıklarıyla, başı bir kuş kafasını andıran ve insana pek ciddi olmak hissini veren birisi.” (Hisar 2011:10–11) olarak tasvir edilmiştir. “Romancının muhayyile gücü ve yazma yeteneğiyle aslına benzer yaratılan bu dünyada başlıca ilgi odağı, kişidir.” (Tekin 2011:70). Yazar, kurmaca dünyada şekillenen karakterler üzerinden vermek istediği mesajı işler. Karakterin dış görünümünden davranışına kadar her şey romanın ana çerçevesine uygun olmak zorundadır. Romanın en başından baş karakterin fiziksel görünümü değil aynı zamanda kişisel

görüşünü de *optimizm* felsefesi ile veren “*hayat pembe, her şey zevkli, zahmetler bile eğlenceli gözükürmüş.*” (Hisar 2011:16) gibi cümlelere yer yer rastlayabiliriz. Romanda Fahim Bey ile ilgili olarak ahlaki üstünlük, mahcubiyet, tevekkül, gözlemcilik, aile değerlerine bağlılık ve hayalperestlik gibi meziyetler de yer almıştır. “*Onun kendinden emin ve mütevazı bir gurur içinde kuş bakışlı nazarlarının sebatı altında sanki için için olduğundan memnun kalan, başka bir şey aramayan ve biraz hep uyuklayan hali vardı.*” (Hisar 2011:75). Aslında Fahim Bey ve eşi yaşamlarından memnundurlar, başkaları tarafından aykırı bir izlenim verdiği farkında olmayan Fahim Bey, kendini kurduğu hayallere ve sıradan yaşamına o kadar kaptırmıştır ki dış dünyanın farkında bile değildir. O aslında hayatı pek de ciddiye almamıştır. Hisar, bu romanda olay sentezlemesinden ziyade karakter sentezlemesi yapmıştır. Fahim Bey, kendisini topluma karşı faydalı işler yapmak zorunda hisseden fakat bunu yaparken de sıra dışı şeyler yapan ve sonunda çevresi tarafından delilikle özdeşirilen bir kişidir. Örneğin, babasının kendisini kötü durumda görmesini istemediği için İstanbul’da büyük bir konak kiralar. Bu konağın kirasını ödeyecek, hatta eşya alacak parası bile yoktur fakat konağın kendisine sağladığı itibar ile babasına karşı sorumluluğunu yerine getirmiş olduğu hissini duyarak büyük bir huzura kavuşur. Fahim Bey’in Londra sefaretine tayin edildiği dönemde şehrin ünlü terzilerinden birine elbise ısmarlaması ve yanlış anlaşılma sebebiyle yıllarca bu elbiselerin borcunu ödemesi üstelik yaşamının sonuna kadar aynı elbiseleri giyinmek zorunda kalması onun başka bir tirajı-komik durumudur.

Döneminde popüler olan ‘teşebbüsü şahsi’ girişimine kalkışmış, büyük hayallerle başladığı bu işe bir sermayedar bulamayarak ömrü boyunca bu olmayacak işin (Bursa ovasında pamuk zeri yatı) peşinde koşmaya devam etmiştir. “*Fahim Bey bir “teşebbüsü şahsi” hülyasına kapılmak işiyle kendisini bütünleştirmiştir, geçen zamanın farkında değildir. Onun bakış açısını bu ‘zaman dışılık’ ifade eder. O, gerçekleşmeyecek “teşebbüsü şahsi” hülyasının dışında hiçbir şeyi görmez*”. (Turinay 1993:233). Hayatının tamamını bu hayal üzerine oturtmuş olan ve kendisine ‘hayal adamı’ diyebileceğimiz Fahim Bey, hayat karşısındaki bu davranış ve tutumları ile muhayyel bir yaşam tarzını benimsemiş olduğunu göstermektedir. “*Fahim Bey’i Türk edebiyatı içinde en kuvvetli bir tip örneği sayarlar ve George Dduhamel’in Salavin’ine, Cervantes’in Don Kişot’una, Gonçarov’un Oblomov’una denk tutanlar eksik değildir.*” (Kabaklı 1978, 3.cilt:367). Fahim Bey toplum içerisinde içine kapanık ve pasif bir kişiliğe sahiptir, onun aykırı olması toplum tarafından dışlanmasına hatta ona deli gözü ile bakılmasına sebep olmuştur. Jung, “*İçe dönük tip, insanlara ve nesnelere karşı güvensizdir, sosyal değildir ve düşünmeyi hareket etmeye yeğler.*” (Jung, 2004: 36) diyerek tanımlar. O, kâr getirmeyecek bir işe ömrünü adanarak; Galata’da bir hanın odasını kiralamış, orada bu iş gerçekten yapıyormuş gibi davranıp, birtakım belgeler ve evraklar hazırlayarak onları dosya haline getirmiştir. Bu durum odanın kirasını ödeyemeyen Fahim Bey’in bir akrabasının odayı boşaltmak için yardıma gelmesi ve belgeleri okumasına kadar fark edilmemiştir. Fahim Bey’in dosyaları gözden geçirilince bu projelerin aslında düş ürünü olmadığı, gerçekleştirilebilir projeler olduğu sadece iş kurma pratiği olan birine ihtiyaç olduğu fark edilmiştir. Oysaki çevresi tarafından odasında uyukladığı düşünülen Fahim Bey, kendi yarattığı hayali iş dünyasında oldukça başarılı olmuş ve her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünmüştür. Gerçek dünya ile alakası olmayan bu durumun fark edilmesi üzerine, Fahim Bey artık ailesi tarafından da deli olmak ile damgalanmıştır.

Realist romanlarda görülen karakter ve karaktere ait ismin davranış ve tutumlarındaki paralellik bu romanda da gözlemlenebilir. “*Çizilen kahramanlar adlarıyla özgündürler.*” (Tekin 2011:75). Romanda mevki sahibi bir zat, Fahim Bey ile tanışmayı reddeder bunun gerekçesi olarak da isminin dahi belli bir anlama sahip olmadığı bir adamla ne konuşacağıdır. Aynı zaman da Fahim Bey’in çevresi de ‘ilahi Fahim Bey bu ismi nereden buldu?’ diyerek kendisine takılmışlardır. Arapça ve Farsça sözlüklere bakıldığında gerçekten de böyle bir ismin karşılığı bulunmamaktadır. Fahim Bey’in ismi bile kimlik kazanmamış ve kabul görmemiştir. “*Oysa ‘isim’ kahramanı bireyleştirmenin yolu, ona belirli bir kimlik kazandırmanın en basit ve fakat en anlamlı parçasıdır.*” (Tekin 2011:76) . Bu sebepten yola çıkarak kahraman isimlerinin ne kadar önemli olduğunu kavrayabiliriz. Fahim Bey her ne kadar aykırı, toplum tarafından kabul görmeyen bir karakterse de aynı zaman da eşi Saffet

Hanım'a sadakati, onu ihmal etmemesi ve ona sürekli rahat bir yaşamı vaat etmesiyle aslında umut verici, yaşama tutunmayı sağlayan bir karakterdir.

'Fahim Bey ve Biz' isminin romana verilmesinin sebebi, Fahim Bey'i tanıyanların onun hakkındaki izlenimlerinin veriliyor olması olabilir. Bir yanda Fahim Bey, diğer yanda ise onu tanıyanların onun hakkındaki izlenimlerinin vasıtasıyla olay örgüsü geliştirilmiştir. . *"İnsan yaşamı dar anlamıyla başkasına aktarılamaz olmasından ötürü özünde yalnızlıktır, kökten yalnızlık."* (Gasset, 1995: 60). Romandaki karakter aslında yalnızlaşmış ve yapmak istediklerini, çabalarını kimseye aktaramamıştır. Bunu Fahim Bey ve onun dışında olan herkes olarak da özetleyebiliriz. *"Roman başkışileri, romancının esas ürünleridir, romanın varoluş sebebidirler; roman, onlara hayat vermek için yazılır."* (Tekin 2011:84). Bu romanın başkışisi olan Fahim Bey dışındaki herkes, olay örgüsündeki başkarakterleri tasvir etmek amaçlı olarak yer almışlardır.

3. MEKÂN ÇÖZÜMLEMESİ

Bir roman olay, zaman, mekân ve karakterden oluşan bir bütünü oluşumudur. Bu öğeler birbirinden ayrı düşünülemez. Bu parçaların her birinin ayrı birer işlevselliği vardır. Mekân her romanın dekorunu oluşturur. Karakter kendini bu dekorda fark ettirir. Mekânlar içinde bulunan kişilerin normal hayatta veya romanın, öykünün, şiirin kurmaca dünyasında çevrelerini algılayış biçimlerini, ekonomik durumlarını, ruhsal hallerini yansıtmada ön plana çıkarlar. Neredeyse bütün romanlarda birden fazla mekân vardır. Bu mekân çeşitliliği vakayı düz bir şekilde uzatabileceği gibi, vakayı farklı yönlerden zincir halkalarına da bölebilir. Hisar, romanında birçok mekân kullanmış ve bu mekânlar üzerinden Fahim Bey'in ruhsal durumunu fark ettirmeye çalışmıştır.

Fahim Bey ve Biz romanında genel olarak İstanbul ve semtlerindeki vakalar ön plana çıkarılmıştır. Romanın 14. bölümü 'Fahim Bey ve İstanbul' olarak adlandırılmıştır. Eserin geniş mekânı olan İstanbul, tanık-anlatıcın ifadelerine göre Fahim Bey'i benimsenmez. *"Her zaman gönül alıcı İstanbul, değişen her mevsiminde bir kere olsun, Fahim Bey'i bu ezeli ziyafetlerinin birine çağırmaz."* (Hisar 2011:86). Bu cümleden anlaşıldığı gibi aslında Fahim Bey, yaşadığı şehrin herkesi etkileyebilen bu tılsımlı güzelliğine bile kayıtsız kalmış ve yaşadığı şehre yabancılaşmıştır. *"Mekânın açık/geniş veya kapalı/dar olması, onun fiziksel niteliği ile ilgili bir durum değil, anlatı karakterlerinin dünya ve yaşam algılamaları ile bağlantılıdır."* (Korkmaz 2007:414). kapalı/dar ya da açık/geniş mekân olgusu Korkmaz'ın belirttiği gibi karakterin yaşadığı psikolojik durumlar, başından geçen olaylar mekân algılayışını etkiler. *"Fahim Bey, sırtında açık renk pardösüsü, koltuğunda bir tomar Frenk gazetesi, Babiâli yokuşundan bir aşağı bir yukarı iner, çıkardı."* (Hisar 2011:23). Bu cümleden Fahim Bey'in hayatına dair tekdüzeliği, evine gidip gelirken hiçbir yere uğramadan, hatta çevresindekileri görmeden, yaşayıp gittiği sıradanlık vurgulanmak istenmiştir. *"Hep geri döneriz oraya, kuşun yuvaya, kuzunun ağla dönmesi gibi, oraya dönmeyi düşleriz."* (Bachelard 2008:157). Yaşayan her canlı kendisine yaşayacak bir koranak bulmuştur ve zamanı geldiğinde hepsi kendi yuvalarına, evlerine dönerler. Fahim Bey de bütün canlılar gibi yaşamının tuhaf sıradanlığı içerisinde her gün aynı yolları kullanarak, alışkanlık ettiği şekilde evine gidip gelmektedir. Esasen mekânlar karakterin yaşayış şeklini belirtmek için var olmuşlardır fakat İstanbul gibi büyük ve kalabalık bir kentte yaşayan Fahim Bey kendi yaşadığı çevreyi görmezden gelmiş ve böylece mekânı daraltmıştır. Daralan mekânlar labirentleşir, bu romanın başkışisi bu labirentleşmeyle kendi yaşamını sınırlandırmıştır.

Romanlarda mekânlar geliş güzel seçilmezler, olayların akışını ve sonuçlarını beraberinde getirerek şekillenirler. Fahim Bey'in gençliğinin ilk yıllarında babasının gönlünü hoş tutmak için kiraladığı konak, Arslan Han'ının da ki kiraladığı oda ve eşi Saffet Hanım ile yaşadığı küçük ev rastgele seçilmemiş yazar tarafından bilinçli olarak yaratılmıştır. Örneğin Fahim Bey'in kiraladığı konak dönemin zengin insanların yaşadığı evler olarak bilinir. Konakların genel özelliği birden fazla kat sayısına sahip olması ve çok odalı olmalarıdır. *"Çürümekte olan bir sınıfın, Osmanlı elitinin evidir konak."* (Alkan 2009:69). Ekonomik olarak güçlü olmanın göstergesi olduğu için bu mekân Fahim Bey tarafından özellikle seçilmiştir ve kirasını ödeyememesine rağmen onun için önemli olan orada yaşayabilmektir. Bu büyük ev aslında kalabalık ailelerin birlikte yaşayabileceği rahat ve geniş

mekânlardır. “Roman çözümlemelerinde önemli olan çevresel mekânların isim olarak tespiti, sayımı değil; karakterlerin mekâna yansıyan öykülerini ve ömrümüzün eşyaya sinen rüyasını iyi okuyabilmektir.” (Korkmaz 2007:414–415). Oysa Fahim Bey bu evde tek başına yaşar hatta evi dolduracak eşyayı alacak parası bile yoktur. Aslında görünüşte büyük ve ferah olan mekân, Fahim Bey’in sıkıştığı ve yalnızlaştığı bir yer haline gelmiştir. Boş odalar yalnızlığı ve kimsesizliği temsil eder. Buradan hareketle kalabalıkların içinde yalnızlaşan, yani tek başına kalan, dışlanan Fahim Bey’in görüntüsü bize mekân yolu ile aktarılmaya çalışılmıştır. Yine romanda “Galata’da içerlik bir yerde, ancak dört beş kârgir bir han. Fakat etrafını kaplayan bir iki katlı boysuz binaların yanında sivrilerek yüksek gözükiyor. Mermer ve nispeten temiz merdivenlerden geçerek Fahim Bey’in odasına vardım.” (Hisar 2011:51) şeklinde geçen cümleden Fahim Bey’in haylini kurduğu iş için saatlerini geçirdiği iş yerinin nasıl bir mekân olduğunu anlayabiliyoruz. Bu tasvirleri biraz açacak olursak İstanbul’un kalabalık semtlerinden olan Galata’da bir han olmasına rağmen kuytuda kalmış fakat çevresindeki binalara nazaran daha gösterişli, mermerlerin kullanıldığı hatta kapıcısı olan Arslanlı hanı, Fahim Bey’in beklide hayatta en mutlu olduğu yerdir. Çünkü gelecek vaat ettiğini düşündüğü işi için ilk adımı bu handa bir oda kiralayarak gerçekleştirmiş olacaktı. Bu büyük han da yine Fahim Bey’in kendi iç dünyasına çekildiğini, kalabalık ve büyük olan bu mekânda dahi yalnız kaldığını, kimselerin gelip gitmemesi ile bu durumun bir kez daha kanıtlanmış olduğunu görebiliriz. “İster gerçek, ister hayalî olsun, mekân, aksiyona veya zamanın akışına bağlı olarak, kahramanlarla sıkı sıkıya bağlı ve kaynamış durumdadır.” (Bourneur, Qellet 1989:91). Yansıtma kuramına göre roman hayatı taklit etme işlemi yapar. Mekân, bütün varlığını hissettirecek kurmaca veya gerçek romanın kahramanlarının gelişimini sağlamak için olanaklarını kullanır. Mekânlar kahramanın ruh haline göre şekillenirler aslında gerçek hayatta geniş ve açık bir mekân olan bahçe, avlu ya da deniz kıyısı insan ruhunun psikolojisine göre daralıp labirentleşebilir. Bir köprü bazen insanları kavuşturabilirken, bazen de onları ayrılabilir. “Sevdiğimiz uzamların hep kapalı kalmak isteği ne garip! Kendilerini ortaya serer bu uzamlar. Kendilerini kolayca başka yerlere, başka zamanlara farklı düş ve anı düzlemlerine taşılar sanki.” (Bachelard 2008:98). Bu yönden Arslanlı hanı Fahim Bey için kendini dış dünyaya kapatıp hayalleri ile yaşadığı bir mekândır. Kurduğu hayaller sadece uyurken gördüğü düşler değildi, aynı zaman da uyanırken düşlediği hatta hayatta gerçekten işlevselliği varmış gibi davranmasına sebep olan hayallerdi.

“Saffet Hanım, bazı günler, ekseriyetle hoşuna giden bu evinden, yaşayacağı zamanın en çoğunu içinde geçirdiği bu küçük evde hiç değişmeden geçen saatlerden, hiç değiştirilmeden gittikçe eskiyen eşyalardan, dünyanın hiçbir zaman dinmeyen, hep dinmemeden bir sel gibi akan felaketlerinden, onları tespit eden ve Fahim Bey’in odasında üst üste insan boyunca yığılan gazete koleksiyonlarından, bu yoksul hayatı yıldızlayan ve hep yarına kadar zengin olmak hülyasından, bu kokan alafranga peynirlerden, hülâsa hiçbir vakit gönlünün istediği bir zamana vasıl olamadan hep fani olan saatlerin birer birer ve tatsızca geçtiklerini haber veren saatlerden, evet, bazı günler Saffet Hanım artık müthiş bir yorgunluk ve bıkkınlık duyarmış.” (Hisar 2011:37). Zaman ve mekân olarak, bahsedilen bu küçük işlevsel olarak bir kısır döngü içerisinde, fakat her şeye rağmen bu ev Fahim Bey ve Saffet Hanım’ın yaşama devam ettikleri, gelecek için hayal kurdukları, aykırı görünümünün altında çok sıradan olan yaşamlarını yansıtır. “İnsanın ve evinin bu dinamik birlikteliği içinde, evin ve evrenin bu dinamik hasımlığı içerisinde olmasının çok ötesinde, içinde yaşanmış bir ev hareketsiz bir kutu değildir. İçinde oturuş uzam, geometrik uzamı aşar.” (Bachelard 2008:91). Sıradanlaşmış, her günü bir öncekinin aynısı olan insanı sıkı ve mutsuzlaştıran bu ev, Fahim Bey’in hülyası ve bu hülyanın saplantı haline dönüşmesi ile içinde yaşayan eşini de mutsuz etmiştir. Fahim Bey gözlerine adeta at gözlüğü takmış evini, eşini hatta yaşadığı gerçek dünyayı görmez olmuştur.

Sıradan ve muhayyel bir yaşantının ayrıntılarını ifade eden tanık-anlatıcı; Fahim Bey’in tıpkı yaşarken sıradan ve önemsiz görülmesi gibi ölüm haberinin de öyle olmasını yer yer eleştirerek bitirmiştir.

4. SONUÇ

Mekân ve kişi yapısını incelemeye çalıştığımız romanda, yazar normal hayatta herkesin karşılaşabileceği bir karakterin sıradan yaşamını ayrıntılarla okuyucuya sunmuştur. Toplum normlarına uygun bir aile yaşantısına sahip olan Fahim Bey, iş yaşamında gerçekleştirmeyi hedeflediği projesini anlattığı kişiler tarafından beğenilmemesini kabullenememiş ve bu iş hayalini gerçek yaşamda var etmeye çalışmıştır. İçine kapanık ve asosyal bir yaşam sürmesi yaşadığı çevre tarafından da fark edilmemesine sebep olmuştur. Bu noktadan hareketle Fahim Bey'in, toplumun yozlaşmış haline tepki olarak yaratılmış bir karakter olduğunu söyleyebiliriz. Aslında hem Fahim Bey hem de çevresi karşılıklı olarak birbirlerine duyarsız kalmışlardır. Yazar yarattığı karakterin, sıradanlığının yanı sıra bu karakterde alışılmamış birçok yönü vurgulayarak çok yönlülüğünü de aktarmaya çalışmıştır. Romanda mekân olarak Fahim Bey'in gençlik yıllarında babasının gönlünü hoş etmek için kiraladığı büyük konak, eşi Saffet Hanım ile yaşadığı ev, teşebbüs-i şahsi işi için Arslanlı Han'ında kiraladığı oda, İstanbul ve semtlerine yer verilmiştir. Bu mekânları olgusal olarak, yani karakterin bakış açısı ve algıladığı şekle göre çözümlenmeye çalıştık. Mekânın karakter üzerindeki yaptırımlarının önemlerine, mekân üzerine çalışmalar yapılmış eserlerden yer yer alıntılar yaparak fikrimizi sağlamlaştırmaya özen gösterdik.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif, (2007), Edebiyatta Üslup ve Problemleri, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Alkan, A. (2009), Cins Cins Mekân, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Bachelard, G. (2008), Uzamın Poetikası, (Çev.: Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Bachelard, G. (2012), Düşlemenin Poetikası, (Çev.: Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Boruneur R., Quellet R. (1989), Roman Dünyası ve İncelemesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Campbell, J. (2010), Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Cebeci, O. (2004), Psikanalitik Edebiyat Kuramı, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Eco, U. (2011), Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti, Can Yayınları, İstanbul.
- Fordham, Frieda (2004), Jung Psikolojisinin Ana Hatları, (Çev.: Aslan Yalçiner), Say Yayınları, İstanbul.
- Girard, R. (2013), Romantik Yalan ve Romansal Hakikat, Metis Yayınları, İstanbul.
- Göktürk, Akşit (2010), Okuma Uğraşı/ Yazın Metninin Kavranışında Okur- Metin- Yazar, YKY, İstanbul.
- Hisar, Abdülhak Şinasi (2011), Fahim Bey ve Biz, YKY, İstanbul.
- Kabaklı, A.(1978), Türk Edebiyatı Cilt 3, Türk Edebiyatı Yayınları, Ankara.
- Kollektif, (2008), Zaman-Mekan, Yem Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, R. (2007), Romanda Mekânın Poetiği, Edebiyat ve Dil Yazıları, Mustafa İsen'e Armağan.
- Kundera, M. (2012), Roman Sanatı, Can Yayınları, İstanbul.
- Gasset, Y. Ortega (1995), İnsan ve Herkes, (Çev.: Neyriye Gül Işık), Metis Yayınları, İstanbul.
- Parla, Jale (2010), Don Kişot'tan Bugüne Roman, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Pospelov, N. G. (2000), Edebiyat Bilimi, Evrensel Basın Yayın, İstanbul.
- Tanpınar, A. Hamdi, (2013), On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Tekin, M. (2011), Roman Sanatı (Romanın Unsurları1), Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Tunalı, İ. (2011), Estetik, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Türinay, N.(1993), Abdülhak Şinasi Hisar, MEB Yayınları, İstanbul.